

Covid-19 Döneminde Okul Psikolojik Danışmanlarının Deneyimleri

Melike Koçyiğit¹

Özet

COVID-19 salgını eğitim sistemini önemli ölçüde etkileyerek dünya çapında okul psikolojik danışmanlarının zorluklar yaşamasına yol açmıştır. Okul psikolojik danışmanları, öğrencilerin iyilik halini ve akademik başarısını arttırmada önemli bir rol oynamaktadır, ancak salgın, bu hizmetlerin sağlanmasında daha önce deneyimlenmemiş zorlukları da beraberinde getirmiştir. Pandemi dönemi, okul psikolojik danışmanlarını, bir yandan kendi kişisel ve mesleki zorluklarını yönetirken çevrimiçi psikolojik danışmanlık gibi yeni hizmet sunma yöntemlerine uyum sağlamaya yöneltmiştir. Bu sistematik derlemede, Türkiye’de okul psikolojik danışmanlarının COVID-19 salgını sırasındaki deneyimleri, karşılaştıkları zorluklar ve pandeminin etkileri incelenmiştir. Ayrıca, bu deneyimler sonucunda pandemi sonrası öğrencilere ve ailelere etkili hizmetler sunmaya devam edebilmelerini sağlamak için öneriler de ele alınmıştır.

1. Giriş

2019 yılından itibaren tüm dünyanın gündeminde yer alan Covid 19 pandemisinin, sosyal, ekonomik, eğitsel, politik pek çok alandaki uzun dönemli etkileri halen görülmektedir. Yaşamını kaybetme riski ile karşı karşıya kalmanın yanı sıra, pandemi, sevdiklerinin kaybı, işten ayrılma, geleneksel çalışma saatlerinin değişmesi, birçok yetişkin için, çevrimiçi çalışmanın veya işsizlikle mücadele etme ve çocukların tam zamanlı olarak evde kalmasının getirdiği zorluklar gibi çok boyutlu değişimleri ortaya çıkarmıştır. Pek çok kişi için ilk kez deneyimlenen bu zorlu süreç, korku, üzüntü, öfke ve çaresizliği tetikleyen çok büyük bir kontrol kaybı yaşanmasına yol açmıştır (Szilagyi, 2021). Ekonomik sorunlar, bulaş riskini azaltmak için zorunlu tutulan eve

1 Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

kapanma ve sosyal izolasyon, bu duruma eşlik eden çok fazla belirsizlik, çaresizlik, hayal kırıklığı, korku, yalnızlık ve üzüntü duygularının derin izler bırakmasına neden olmuştur (Khan ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla pandeminin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri de önem kazanmıştır (Litam, Ausloos, & Harrichand, 2021). Nitekim 32 ülkeden bireylerle yürütülen araştırmaların sonucunda küresel olarak depresyon, kaygı, uyku problemleri, travma sonrası stres gibi sorunların yaşandığı ortaya konmuştur (Nochaiwong ve diğerleri, 2021). Yaygın etkileri nedeniyle, yalnızca hastalığa yakalananlar ya da sağlık çalışanları değil, genel popülasyonda da olumsuz duygular, psikososyal sorunlar görülmüştür (Brooks ve diğerleri, 2020; Kaufman ve diğerleri, 2020).

“Yeni normal”, “EvdeKal” çağrıları ve sosyal izolasyonun sağlanması, pandeminin yaygınlaşmasını önlemek için kritikken, iş yaşamında olduğu gibi eğitimde de radikal değişimleri beraberinde getirmiştir. Pek çok ülkede alınan ilk önlemlerden biri okulların kapatılması olmuştur. Türkiye’de 11 Mart 2020 tarihinde görülen ilk vakadan sonra tüm kademelerde eğitime kısa bir süreliğine ara verilmiştir. İlerleyen süreçte ilk olarak Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu işbirliğiyle ilkokul, ortaokul ve lise derslerinin işlendiği TRT EBA (Eğitim Bilişimi Ağı) TV yayınlarına başlamıştır. Ardından tüm kademelerde çevrimiçi dersler yapılmaya başlamıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020). Eğitimin tüm paydaşları için uzaktan eğitim dönemi, ilk kez deneyimlenen bir süreç olmuş; bu dönemin eğitime ve kişisel / sosyal hayatlarına olumlu ve olumsuz pek çok etkisi öne çıkmıştır. Uzaktan eğitime hızlı geçiş, eğitime erişim, teknolojik altyapının yetersizliği gibi pek çok faktör öne çıkmıştır. Dolayısıyla pandemi nedeniyle okulların kapalı olması hem öğrenciler ve veliler hem de okul yöneticileri ve öğretmenler için daha önce yüz yüze eğitimde deneyimlenmeyen yeni sorunlara çözüm bulmayı ve yeni durumlara uyum sağlamayı gerekli kılmıştır (Dost, Aslan ve Aslan, 2022).

Tüm bu uyum sürecinde, veli, idareci ve öğrencilerle iletişim kurulması, gerekli bilgilendirmelerin yapılması, rehberlik çerçeve planlarında yer alan aktivitelerin yanı sıra okul psikolojik danışmanlarının, yürütmesi gereken görevler arasına girmiştir. Bu süreçte hem öğretmenlerin hem de psikolojik danışmanların yoğun bir biçimde Whatsapp grupları üzerinden iletişim kurdukları, telefonla konuşma ve mesajlaşma yoluyla da süreci ilerletmeye çabaladıkları bilinmektedir (Kiye, 2022). Araştırmalarda, pandemi sonucunda okul psikolojik danışmanlarının iş sorumluluklarının değiştiği, sanal derslere katılmayan öğrencileri takip etmek, (Akgül, ve diğerleri, 2021; American School Counseling Association/ASCA, 2021), zaman zaman bir öğretmen olarak görev yapmak, evrak işlerine daha fazla zaman ayırmak ve öğrencilere/

ailelere ulaşmaya çalışmak gibi görevlerin eklendiği görülmektedir. Okul psikolojik danışmanlarından, tüm bunları ek ücret ödmeden çalışma saatleri dışında da yapmaları istenmiştir (Akgul, ve diğerleri, 2021). Bu sebeple psikolojik danışmanlıkla ilgili olmayan sorumlulukların verilmesi ve hafta sonları da dahil olmak üzere uzun çalışma saatlerinin olmasının okul psikolojik danışmanlarına aşırı iş yükü getirdiği görülmüştür (Savitz-Romer ve diğerleri, 2021).

Aynı zamanda COVID-19 salgını, okul psikolojik danışmanlarının kritik rolünü öne çıkaran bir kriz durumu olarak değerlendirilmektedir (Akgul, ve diğerleri, 2021). Öğrenciler ani okul kapanmalarına, beklenmedik kayıplara, kronik ve akut strese, kaygıya, ailesel strese ve evde karantinanın getirdiği zorluklara maruz kalmışlardır (Guessom, et al, 2020). Öğrencilerin bu kriz döneminde psikolojik danışmanlık hizmetlerine olan ihtiyaçları artmışken (Akgul, Brown, & Karch, (2021), teknoloji destekli ve sanal ortamlarda bu hizmetleri sunmak güç olmuştur. Bir yandan tüm dünyada tele-terapi/ çevrimiçi psikolojik danışma popülerlik kazanmış, ruh sağlığı hizmetleri teknoloji tabanlı olarak yürütülmüştür (Sandhu & Singh 2021). Ancak rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında sunum, seminer, psikoeğitim, sınıf rehberliği etkinliklerinin uzaktan ve çevrimiçi olarak Zoom Meeting ve Google Meet çevrimiçi platformları aracılığıyla daha kolay sunulabilse de (Kiye, 2022) okul psikolojik danışmanlarının çevrimiçi psikolojik danışma deneyimleri ile ilgili araştırmalar halen oldukça sınırlıdır. Türkiye’de çevrimiçi psikolojik danışma deneyimlerinin ve standartlarının henüz yeni tartışılmaya başlandığı bir (Bastemur ve Bastemur, 2015; Savaş ve Harmancı, 2010; Tanrıku, 2009; Zeren, 2015, 2017) dönemdeyken, pandemi ile bir gereklilik olarak öne çıkmasıyla, çevrimiçi psikolojik danışma, yeterlilikleri gözetilmeksizin herkesin kullandığı bir araç olmuştur. Ancak okul psikolojik danışmanlarının bu hızlı geçiş için yeterli eğitim almadıklarını belirtmektedir (Akgul ve diğerleri, 2021).

1.1.Araştırmanın Amacı

Okul psikolojik danışmanları, okul ortamındaki tüm öğrencilerin akademik, kariyer ve sosyal/duygusal ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir (ASCA, 2019). Okul psikolojik danışmanları, öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarını temel alarak önleyici, iyileştirici ve destek hizmetlere ilişkin görevlerini yerine getirmektedir ve bu süreçte genellikle öğretmenler, yöneticiler ve aileler gibi birçok paydaşla iş birliği içinde çalışmaktadırlar (Mullen, Chae, Backer ve Niles, 2021). Dolayısıyla, öğrencilerin iyilik halini artırmaya yardımcı olan okul psikolojik danışmanlarının okullarda kritik bir role sahip olduğu düşünülmektedir (Strear, Duffy, & Sunde, 2021).

Türkiye’de yürütülen araştırmalarda, okul psikolojik danışmanlarının karşılaştığı zorluklardan biri olarak rollerin ve sorumlulukların net olmaması, bu konuda diğer paydaşlarla fikir birliğinin olmaması (Altun ve Camadan, 2013; Baker ve Çetinkaya, 2007; Hamamcı, Murat ve Çoban, 2004) öne çıkmaktadır. Bilindiği üzere, okul psikolojik danışmanları, asıl işleri ile ilgili olmayan görevlerle ne kadar çok meşgul olurlarsa, iş doyumları ve öğrencilere sundukları doğrudan hizmet o kadar düşük olmaktadır (Moyer, 2011). Lambie’ye (2007) göre, “okul psikolojik danışmanları, çoklu talepler, rol belirsizliği, ağır vaka yükleri ve süpervizyon eksikliği nedeniyle yüksek düzeyde stres yaşayabilmektedir” (s. 82). Nitekim psikolojik danışma ile ilişkili olmayan işler/aktiviteler yapmak durumunda kalmak, psikolojik danışmanlarda tükenmişliğin temel sebebi olarak bilinmektedir (Akten, 2007; Bardhoshi, Schweinle & Duncan, 2014). Psikolojik danışmanın yaşadığı tükenmişlik, psikolojik danışman-danışan ilişkisi üzerinde zararlı bir etkiye sahip olduğu için (Farber, 1990), tükenmişliğe katkıda bulunan faktörlerin farkında olmak çok önemlidir (Akgul, ve diğerleri, 2021).

Pandemi sırasında ise, söz edildiği üzere okul psikolojik danışmanlarının yeni düzene uyum sağlama sürecinde, görev tanımlarındaki belirsizliğin de bir sonucu olarak düşünülen yeni görevler yürütmek durumunda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda pandemide ruh sağlığı çalışanları da mesleki yaşam kalitelerini etkileyecek şekilde yüksek düzeyde stres yaşamış ve travma sonrası semptomlarla karşı karşıya kalmıştır (Litam, Ausloos, & Harrichand, 2021). Okul psikolojik danışmanları pandeminin getirdiği, kaygı, çaresizlik, öfke gibi kendi duygularını düzenlerken, bir yandan da hızlı değişimlerin gerektirdiği uyum sürecini de yönetmek durumunda kalmıştır.

Öne sürüldüğü üzere pandemiden nasıl etkilenildiği, ülkelerin bu gibi kriz durumlarına ilişkin hazırlıklarına, ekonomik kırılganlıkları ve atılan adımlara göre değişkenlik göstermektedir (Nochaiwong, 2021). Öğrencilerin uzaktan eğitime erişimde yaşadığı sorunların bir kısmının pandemide Türkiye’de alınan önlemler ve koşullarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu sorunlarla baş etme güçlüğü de okul psikolojik danışmanlarını etkilemiştir. Halihazırda mesleki sorunların çözümü hedeflenirken, pandemi ile okul psikolojik danışmanları için yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Nitekim Türkiye’de okul psikolojik danışmanlarının pandemi sürecindeki deneyimlerini anlamak, sonrasında yürütecekleri hizmetleri belirlemek ve planlamak, kendi ruh sağlığı ihtiyaçlarını fark etmeleri konusunda önemlidir. Bu amaçla, bu araştırmada Türkiye’deki okul psikolojik danışmanlarıyla yürütülen çalışmaların bulguları bir araya getirilerek incelenmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, COVID-19 pandemisinde okul psikolojik danışmanlarının deneyimlerini araştırmak için yürütülen bir sistematik derlemedir.

2.2. Arama ve Seçim Kriterleri

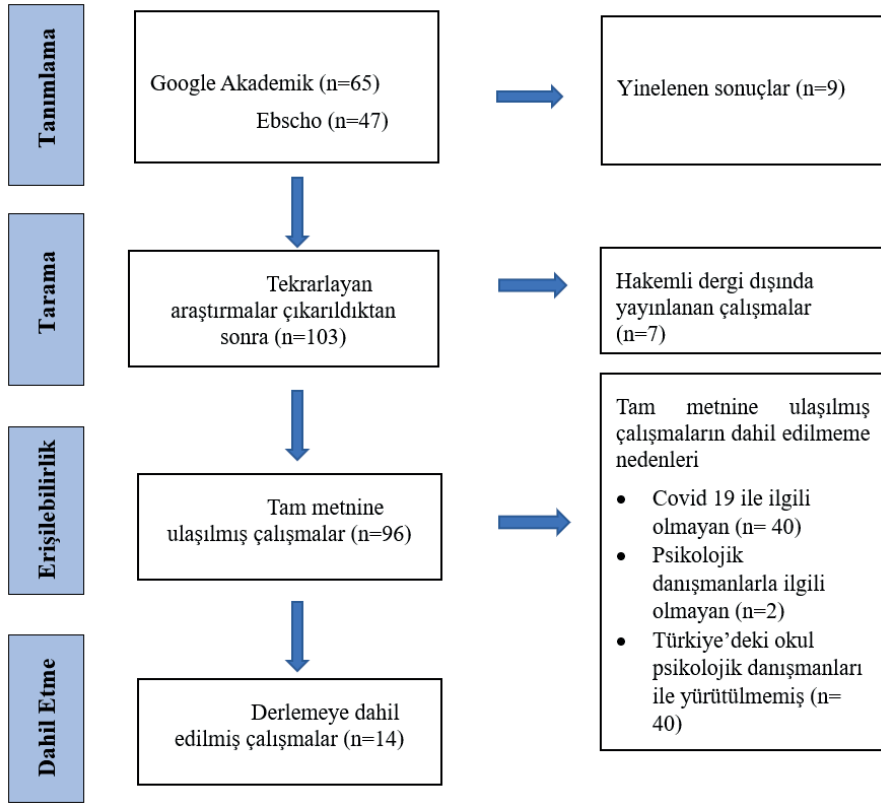
Google Scholar ve EbscoHost veri tabanında, başlığında “Covid 19”, “pandemi”, “pandemic” ve “okul psikolojik danışmanı/ school counselor” “rehber öğretmen” anahtar kelimeleri bulunan 2019 yılından bugüne yayınlanmış araştırmalar aranmıştır.

2.3. Dahil Edilme Kriterleri

Araştırmaların dahil edilme kriterleri, a) hakemli dergilerde yayınlanan, orijinal makale olması ve b) İngilizce veya Türkçe yazılmış olması c) araştırma makalesi olması d) 2020- 2023 yılları arasında yayınlanmış olması, e) araştırmanın Türkiye’de görev yapan okul psikolojik danışmanlarıyla yürütülmüş olması ve f) tam metnine ulaşılabilmesi, olarak belirlenmiştir. Tam metnine ulaşamayan makaleler dışında kriterleri karşılayan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca tam metnine ulaşılan araştırmaların kaynakçalarından yola çıkarak manuel tarama da yapılmış, yine tam metnine ulaşılan çalışmalar derlemeye eklenmiştir.

2.4. Araştırmaların Belirlenmesi

Derleme sürecini takip etmek ve bulguları raporlamak için Sistematik Derlemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri (PRISMA) standart kılavuzu kullanılmış, süreç şekil 1’de sunulmuştur (Liberati, 2009).

Şekil 1. PRISMA temel alınarak yürütülen dâhil etme süreci (Page ve diğerleri, 2021)

3. Bulgular

Tablo 1'e bakıldığında üç çalışmanın nicel (Akgül & Atalan Ergin, 2022; Polat, Işıkaş, & Tatlı, 2022; Uğur & Sarı, 2022), diğer 11 çalışmanın ise nitel araştırma olduğu görülmektedir. Nitel araştırmalarda sıklıkla fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Araştırmaların örnekleminde yer alan okul psikolojik danışmanı sayısı, araştırmanın yöntemi ile de ilişkili olarak 14 ila 415 arasında değişmektedir.

Çalışmaların okul psikolojik danışmanlarının rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin çevrimiçi yürütülmesi ile ilgili görüşlerini almayı hedeflediği görülmektedir. Özdoğan ve Berkant (2020) ve Eşici ve diğerlerinin (2021) çalışmasında öğretmen ve diğer bir paydaş olarak yöneticilerin, akademisyenlerin ve öğrencilerin de uzaktan eğitimle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Can ve Nikolayidis (2023) ise çalışmasında velilerin görüşlerine de yer vermiştir. Bu çalışmalarda da okul psikolojik danışmanlarının sunduğu

çevrimiçi hizmetler ele alınmıştır. Bulgular, okul psikolojik danışmanlarının pandemide sunduğu hizmetler, çevrimiçi psikolojik danışma hizmetlerinin güçlü ve zayıf yanları, pandeminin okul psikolojik danışmanlarına etkisi ve pandemi sonrası okul psikolojik danışmanlarının ihtiyaçları olarak ele alınmıştır.

3.2. Okul Psikolojik Danışmanlarının Pandemide Sunduğu Hizmetler

Psikolojik danışmanlar pandemi sürecinde, veli ve öğretmenlere yönelik müşavirlik, Covid-19 hakkında bilgilendirme ve üst öğrenim kurumlarının tanıtılması (Büyükcüra & Filiz, 2022; Öztan Ulusoy & Cihangül, 2021; Topal ve diğerleri, 2022), verimli ders çalışma teknikleri ve zaman yönetimi, rutin oluşturma hakkında bilgilendirme (Çetin Dalgıç ve diğerleri, 2021; Tuzgöl Dost ve diğerleri, 2022) grup rehberliği (Kaplan ve Şentürk, 2022) gibi rehberlik faaliyetlerini çevrimiçi platformlar aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarının gelişimsel ihtiyaçları da içeren önleyici hizmetler ve iyileştirici hizmetler sundukları (Topal ve diğerleri, 2022) görülmektedir. Ayrıca kriz yönetimi, stres ve kaygı yönetimi gibi konularda uzman olan okul psikolojik danışmanları tarafından veli görüşmesi, öğrenci görüşmesi ve müşavirlik çalışmaları yürütülmüştür (Eşici ve diğerleri, 2021; Tuzgöl Dost ve diğerleri, 2022). Aile içi iletişim, ailede teknoloji bağımlılığını azaltma gibi konular ele alınmıştır. Ailelerle ve öğretmenlerle yürütülen müşavirlik çalışmalarının da öğrencilerin uzaktan eğitime katılımını ve motivasyonlarını artırmayı hedeflediği görülmüştür (Tuzgöl Dost ve diğerleri, 2022). Bu amaçla bireysel görüşmeler ve seminer çalışmaları yapılmış, broşür, video, bilgilendirme metinleri ve dijital bültenler hazırlanmış, çevrimiçi aktiviteler gerçekleştirilmiştir (Can ve Nikolayidis, 2023; Kaplan ve Şentürk, 2022).

Tablo 1. Covid 19 Pandemisinde Okul Psikolojik Danışma Hizmetleri ile İlgili Araştırmalar

Yazar	Yöntem	Örnekleme	Bulgular
Topal, Odacı & Özer (2022)	Nitel / Durum Çalışması	14 okul psikolojik danışmanı	-Psikolojik danışmanlar Covid-19 hakkında bilgilendirmeler yapmak ve üst öğrenim kurumlarının tanıtılması, veli ve öğretmenlere yönelik müşavirlik gibi uzaktan eğitim faaliyetleri yürüttükleri ortaya konmuştur. -Bu hizmetleri sunarken karşılaşılan sorunlar ise, öğrencinin teknolojik cihaz erişiminde yetersizlikler olması, internet bağlantı problemleri, hareketin kısıtlanması, öğretim faaliyetlerinin sınav ve notla değerlendirilememesi, hizmetleri sunarken öğrenciyle hedeflenen etkileşimin sağlanamaması, öğrencilerde motivasyon kaybı olarak sıralanmıştır. -Okul psikolojik danışmanları, zaman ve mekân açısından esneklik sunması ve ekonomik olmasını ise uzaktan eğitim faaliyetlerinin, avantajlı yanları olarak belirtmiştir.
Uğur & Sarı (2022)	Nitel	415 okul psikolojik danışmanı	-Okul psikolojik danışmanlarının bilinçli farkındalık puanlarının travma sonrası büyümeyi anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur. Öte yandan acının dönüştürücü gücü puanlarının travma sonrası büyümenin üçte ikisini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda okul psikolojik danışmanlarının travma sonrası büyümelerinin, çocukluk travmasına sahip olma durumuna ve hizmet yılına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ortaya konmuştur.
Tüzgöl Dost, Aslan & Aslan (2022)	Nitel / fenomenoloji	55 Okul Psikolojik Danışmanı	Okul psikolojik danışmanlarına göre, uzaktan eğitimin psikolojik, ilişkisel ve akademik katkıları olduğu gibi, bu alanlarda olumsuz etkileri de olmuştur.
Polat, Işıktaş, & Tath (2022)	Nitel	119 okul psikolojik danışmanı, 276 Öğretmen	Psikolojik danışmanlarda teknostres ve Covid-19 kaygısı arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişkili bulunurken; teknostres ve örgütsel sinizm arasında ise pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu ortaya konmuştur. Aynı zamanda öğretmen teknostresinde, COVID-19 kaygısı ve örgütsel sinizmin önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir.
Kaplan & Şentürk, (2022)	Nitel	20 okul psikolojik danışmanı, aynı kademedeki 43 öğrenci	Pandemi döneminde sunulan hizmetlere bakıldığında, "Bilinçli Teknoloji Kullanımı" ve "Psikolojik Sağlık" konularında grup rehberliği ve bireysel görüşmeler yürütüldüğü görülmüştür. Özel eğitim hizmeti alan öğrencilere yönelik seminer çalışmalarıyla birlikte tanılama-yönlendirme hizmeti, müşavirlik hizmeti ve destek eğitimi çalışmaları yürütülmüştür.

Özdoğan & Berkant (2020)	Nitel/ fenomenoloji	İl Milli Eğitim Müdürlüğünden yetkili (N=2), okul yöneticileri (N=18), branş öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanları (N=27), Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyeleri (N=20), veliler (N=19), ilkokul-üniversiteden 51 öğrenci	Uzaktan eğitimin, zamandan bağımsızlık, mekândan bağımsızlık zaman kazanımı, farkındalığın artması teknoloji kullanımı, öğrenme ortamı işlevselliği olarak avantajlı yanları ortaya konulmuştur. Dezavantajları olarak ise teknoloji yetersizliği, duyuşsal eksiklik, ölçme değerlendirme sorunları, ortam yetersizliği, aktif katılmama, öğretimde tekdüzelik, hazırlıksız olma belirlenmiştir.
Kiye (2022)	Nitel	166 psikolojik danışman	Çevrimiçi olarak yürütülen psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine ilişkin metaforlar, kazanım olumsuzluk, eksiklik/ sınırlılık, belirsizlik, endişe/zorluk başlıkları altında kategorilendirilmiştir. Okullarda ve RAM' larda çevrimiçi rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine yönelik metaforik algıları çoğunlukla olumsuz bulunmuştur.
Yaşar (2021)	Nitel	27 psikolojik danışman	Bu süreçte okul psikolojik danışmanlarının sınıf rehber öğretmenleri ile yaptıkları müşavirliğin arttığı görülmüştür. Çevrimiçi psikolojik danışmanlığın önemli ölçüde fayda sunduğu belirtilmiştir. Psikolojik danışmanlar Covid 19 sonrası dönemde uyum sorunları olarak okula devam konusunda eski düzenin devam ettiremeyeceğini ve bu süreçte öğrenme kayıpları yaşanabileceğini öngörmüştür.
Eşici, Ayaz, Yetim, Yaşar, & Bedir (2021)	Nitel/ fenomenoloji	90 öğretmen	Okul psikolojik danışmanları uzaktan eğitim sürecinde veli görüşmesi, öğrenci görüşmesi, müşavirlik çalışmaları sunmuşlardır COVID-19 sürecinin öğretmenler üzerinde hem negatif hem de pozitif etkileri söz konusudur. Öğretmenlerin kaygı, özlem, aile içi çatışmalar, korku, çaresizlik ve umutsuzluk yaşarken bir yandan da mesleki ve kişisel gelişim fırsatı sunmasını, teknoloji kullanımındaki gelişmeleri olumlu etkiler olarak belirtmiştir.
Kuş & Aydın, (2022)	Nitel	56 okul psikolojik danışmanı	Küresel salgın sürecinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin uzaktan yürütülmesinde okul psikolojik danışmanlarının deneyimleri, karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar olarak kategorilendirilmiştir.
Akgül, & Atalan Ergin, (2022).	Nitel	149 okul psikolojik danışmanı	Sonuçlar, daha yüksek dayanıklılık ile çevrimiçi okul psikolojik danışmanlığına yönelik daha iyi tutumlar arasında anlamlı ilişki görülmüştür. Dayanıklılık puanı yüksek olan okul psikolojik danışmanlarının dijital öz-yeterliği daha yüksek bulunmuştur ve çevrimiçi okul danışmanlığına yönelik daha olumlu tutumlarla ilişkilendirilmiştir.

Can & Nikolayidis (2023)	Nitel	15 rehber öğretmen ve 3 okul müdür yardımcısı ile 30 veli	Araştırma bulgularına göre rehber öğretmenler, pandemi sürecinde görüşmeleri yapamama, öğrenciyi takip edememe, öğrenciye ulaşmada güçlük, özel eğitim öğrencilerini izleyememe, çevrimiçi içerik eksikliği ve uzaktan öğretim sürecinin etkili olmaması, şeklinde güçlükler yaşandığını belirtmiştir. Ayrıca rehber öğretmenler, çevrimiçi rehberlik etkinliklerini yürütmede yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir.
Öztan Ulusoy & Cihangül (2021)	Nitel	20 psikolojik danışman	Bulgular yaşanan krizi anlamlandırmak için okul psikolojik danışmanlarının bilgilendirme çalışmaları ve görüşmeler yaptıklarını göstermiştir. Bu çalışmalar duygu yönetimi ve başa çıkma becerilerine destek olmaya odaklanmıştır. Öte yandan katılımcılar çevrimiçi hizmet sunmak için eğitim ihtiyaçları olduğunu, konsültasyon çalışmalarının artmasını ve krize müdahale planlarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.
Büyükcura & Filiz (2022)	Nitel	15 psikolojik danışman	Katılımcıların daha çok bilgi toplama-yayma, program geliştirme-hazırlama-uygulama hizmetlerine ağırlık verdiği görülmüştür. İnternet bağlantısı sorunları, teknolojik bilgi yetersizliği, öğrencilerin ilgisinin azlığı, çalışma saatlerinin uzaması gibi sorunlarla karşılaşan psikolojik danışmanlar, idareyle, velilerle ve öğretmenlerle iş birliği geliştirme ve ortak anlayış oluşturmada zorluk yaşamışlardır.

3.2. Pandemide Yürütülen Çevrimiçi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Güçlü Yanları ve Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmalarda okul psikolojik danışmanlarına göre çevrimiçi psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin güçlü yanları olduğu gibi zorlukların da öne çıktığı görülmektedir. Söz konusu hizmetleri çevrimiçi ortam yürütmenin yarattığı güçlükler, teknolojik sorunlar, eğitsel sorunlar, öğrenci ile ilişkili güçlükler ve psikolojik danışmanlarla ilişkili güçlükler olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 1). (Kuş ve Aydın, 2022; Özdoğan ve Berkant, 2020; Öztan Ulusoy, ve Cihangül, 2021; Tuzgöl-Dost ve diğerleri, 2022).

3.3. Pandeminin Okul Psikolojik Danışmanlarına Etkisi

Pandemi ile birlikte hızla çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla hizmet sunmaya başlayan okul psikolojik danışmanlarının da kişisel ve mesleki olarak bu süreçten etkilendiği görülmektedir. Kaygı, özlem, aile içi çatışmalar, korku, çaresizlik ve umutsuzluk, yaşadıkları olumsuz duygular olarak belirtilirken (Eşici ve diğerleri, 2021), okul psikolojik danışmanlarının da

iyi oluşlarının azaldığı, zoom yorgunluğu yaşadıkları (Kuş ve Aydın, 2022) sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan hizmet içi eğitimlerin artması, dijital veri kaynaklarının artması (Kuş ve Aydın, 2022) pandemi ve sonrasındaki süreçte ortaya çıkan mesleki gelişim fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> •Bağlantı sorunları •Cihaz eksikliği
Eğitsel Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> •Uzaktan eğitim için hazırlıksız olma •Ölçme ve değerlendirme sorunları •Etkileşim sağlanamaması •Daha çok ödev verilmesi
Öğrenci ile İlişkili Güçlükler	<ul style="list-style-type: none"> •Motivasyon düşüklüğü •Aktif katılım sağlamamaları •Kaygılarının artması •Akran ilişkilerinde gerilemeler •Özel gereksinimleri olan öğrencilerin eğitime erişimde sorun yaşamaması
Psikolojik Danışmanlarla İlişkili Güçlükler	<ul style="list-style-type: none"> •Teknoloji kullanımı ile ilgili bilgi yetersizliği •Görev tanımındaki belirsizlikler •Öğretmen ve velilerle çevrimiçi iletişime geçmenin güçlüğü
Etik Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> •18 yaş altı öğrencilerin bilgi ve görüntüsünün paylaşılmasında gizlilik sorunları

Şekil 1. Pandemide Çevrimiçi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine Yürütülmesinde Karşılaşılan Güçlükler

Kitlesel olarak ilk kez deneyimlenen çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin güçlü yanları ise şöyledir (Şekil 2):

Uygulama Pratikliği	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman ve mekan açısından esneklik sunması • Ekonomik olması • Velilerle ve öğretmenlerle çalışmada erişimi kolaylaştırması • Daha fazla öğrenciye ulaşabilmek
Teknoloji Destekli Uygulamaların Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> • Ölçek veya envanter uygulamayı kolaylaştırması • Video /görüntü kullanımının artması • Dijital veri kaynaklarının çoğalması

Şekil 2. Pandemide Yürütülen Çevrimiçi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Güçlü Yanları

3.4. Pandemi Sonrası Okul Psikolojik Danışmanlarının İhtiyaçları

Araştırma bulgularında okul psikolojik danışmanlarının karşılaştıkları yeni durumlara yönelik eğitim alma ihtiyacının öne çıktığı görülmüştür (Eşici ve diğerleri, 2021). Okul psikolojik danışmanlarının teknoloji kullanımı, kriz durumları ile başa çıkma ve yönetme, aile ile etkileşim (Eşici ve diğerleri, 2021), dijital içerik üretme (Eşici ve diğerleri, 2021; Can ve Nikolayidis, 2023) ve çevrimiçi platformları kullanma, çevrimiçi ortamda öğrencilere ulaşma, etkileşim sağlama, riskli öğrencileri takip etme ve okul, öğrenci, öğretmen iletişimini takip etme gibi ihtiyaçları öne çıkmıştır. Ayrıca kriz durumları (salgın hastalıklar, depresyon, sel, göç, yangın vb..) ile ilgili, çevrimiçi olarak sunulabilecek rehberlik programları ve etkinlikleri hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Can ve Nikolayidis, 2023). Öte yandan dijital eğitim ortamlarında psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin açık bir yönerge hazırlanmasına, okul yöneticilerin tarafından bu yönergenin tüm paydaşlarla paylaşılmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır (Kuş ve Aydın, 2022). Okul psikolojik danışmanlarının kendi psiko-sosyal ihtiyaçları olarak ise zor durumlarla başa çıkma ve zaman yönetimi öne çıkmaktadır (Can ve Nikolayidis, 2023). Ayrıca psikolojik danışmanlarının kendi iyi oluşlarını ve psikolojik sağlamlıklarını artırmaya ihtiyaçları olduğu görülmüştür (Tuzgöl- Dost ve diğerleri, 2021).

4. Tartışma

Covid-19 pandemi döneminde okul psikolojik danışmanlarının rolü ve önemi üzerine yapılan araştırmalar, öğrencilerin ruh sağlığı hizmetlerine artan ihtiyacına vurgu yapmaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin yaşadığı stres, kaygı ve duygusal zorluklar ile başa çıkmak ve yeni duruma uyum sağlamak için okul psikolojik danışmanlarının desteğine daha fazla ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, araştırmalar da okul psikolojik danışmanlarının, Covid-19 pandemi döneminde dijital platformlar ve uzaktan eğitim yoluyla öğrencilerin ruh sağlığına yönelik hizmetleri sürdürmeye çalıştıklarını ortaya koymuştur. Öte yandan öğrencilerin bu hizmetlere ulaşmasında karşılaşılan güçlükler de söz konusudur. Ayrıca, okul psikolojik danışmanlarının kendilerinin de bu dönemde artan iş yükü ve kaynak yetersizliği ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda yoğunlukla çevrimiçi rehberlik hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının değerlendirilmeleri dikkat çekmektedir. Pandemi döneminde kolaylaştırıcı, pratiklik ve esneklik sunsa da çevrimiçi hizmetleri sunmanın zorlayıcı ya da dezavantajlı yanları da çevrimiçi psikolojik danışmayı inceleyen araştırma sonuçlarıyla benzer

şekilde gözlenmiştir. Teknolojik sorunlar, bağlantı problemleri, öğrencilerin motivasyonunun düşük olması, etik sorunlar ve pandemi ile birlikte eşlik eden kaygı da söz konusu güçlükler arasındadır (Amanvermez ve diğerleri, 2020; Baştemur ve Baştemur, 2015; Buyruk Genç, Amanvermez, Zeren ve Erus, 2019; Donat Bacioğlu ve Onat Kocabıyık, 2019; Erus ve Zeren, 2020, Hamamcı, 2007; Mohan ve diğerleri, 2020; Öztan Ulusoy, ve Cihangül, 2021; Tanrikulu, 2009; Zeren, 2014, 2020; Zeren ve Bulut, 2018).

Öte yandan Szilagyi'nin (2021) belirttiği gibi, çoğu ülkede okul psikolojik danışmanlarının çevrimiçi iletişim becerileri konusunda çok az eğitiminin olması ya da hiç eğitiminin olmaması, teknoloji kullanımı ile ilgili becerilerinin sınırlılığı ve çevrimiçi etkileşimler için uyabilecekleri ya da model alabilecekleri bir etik kural kılavuzunun da olmaması süreci zorlaştırmıştır. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarının uzaktan (telefonla ya da telekonferans yoluyla) hizmet sunmanın yeni gerçekliğine çok kısa bir sürede uyum sağlamalarının beklenmesi de zorlayıcı olmuştur. Nitekim araştırma bulgularında da okul psikolojik danışmanlarının teknoloji kullanımına ilişkin yetersiz olmaları süreçteki zorluklar olarak öne çıkmaktadır.

Tüm rehberlik hizmetlerinde olduğu gibi, çevrimiçi hizmetlerin sürdürülebilirliği için okulların ve veliler, öğretmenler ve okul yöneticileri olmak üzere ilgili tüm paydaşların iş birliği içinde hareket etmesi önemli görünmektedir. Kriz durumlarına uyum sağlamada, çevrimiçi uygulamaları takip etme ve etkililiğini artırma konusunda bu iş birliği daha da önem kazanmıştır. Tüm bu süreçte, ev ve iş yaşamının birbirine karışması ile (Tuzgöl-Dost ve diğerleri, 2022), psikolojik danışmanların üzerindeki yük büyük ölçüde artmıştır (Sandhu & Singh, 2021). Bardhoshi, Schweinle ve Duncan (2014) ve Akgül ve diğerleri (2021), okul psikolojik danışmanlarının psikolojik danışmanlık dışında yürüttükleri görevler (whatsapp grupları kurup öğrenci ve velilerle sürekli iletişim kurmaya çalışmak gibi) nedeniyle pandemi döneminde tükenmişlik yaşadıklarını ortaya koymuştur. Rangka ve diğerleri (2021) ise yaşanan tükenmişliğin çalışma süresine, medeni duruma ve eğitim geçmişlerine göre farklılık gösterdiğini bulmuştur. Türkiye'de okul psikolojik danışmanlarının pandemiye yaşadığı tükenmişliğin de incelenmesi sonraki süreçte sundukları hizmetin etkililiği ve kişisel olarak iyilik hallerinin korunması için önemli görünmektedir.

Nitekim mevcut durumda da Türkiye'de okul psikolojik danışmanları öğrencilerin travmatik yaşantılarına tanıklık etmekte (Yeşilyaprak, 2016), bu nedenle ikincil travmatik stres yaşayabilmektedir (Uğur ve Sarı, 2022). Pandemiye beklenmeyen bir durumla karşılaşan tüm eğitimciler gibi, okul psikolojik danışmanları da iş ve aile taleplerini dengelemek, kendi ruh

sağlıklarını/kaygılarını yönetmek ve yeni teknoloji biçimlerine uyum sağlamak gibi kişisel stres faktörleri yaşamışlardır (Savitz-Romer ve diğerleri, 2020). Kendi uyum stresleri ve kişisel kayıpları ile uğraşırken, bu “yeni normale” geçişte danışanlarına ve topluluklarına yardımcı olma yönündeki artan taleple karşı karşıya kalmış (Szilagyi, 2021); tükenmişlik, bitkinlik yaşadıklarını ve kişisel sağlık için daha az zaman ayırdıklarını belirtmişlerdir (Akgul, ve diğerleri, 2021). Yurtdışında pandemi döneminde yapılan çalışmalarda keşfedilmeye çalışılsa da (Szilagyi, 2021), Türkiye’deki araştırmalarda okul psikolojik danışmanlarının pandemideki deneyimlerinde merhamet yorgunluğu ve ikincil travmatik stres gibi kavramlar ele alınmamıştır. Böyle bir kriz durumuna uyum sağlama sürecinde, öğrenci ve velilerin iyilik hallerini artırmak için hizmet sunan psikolojik danışmanların kendi iyi oluşları ve psikolojik sağlıklarını artırmak için onlara yönelik yeterince çalışma yapılmadığı vurgulanmaktadır (Tuzgöl Dost ve diğerleri, 2022). Oysaki bu süreçte okul psikolojik danışmanlarının bireysel ve profesyonel olarak özbakım uygulamalarını kullanmaları ve kendilerine iyi bakmaları daha da önem kazanmıştır (Szilagyi, 2021; Tuzgöl Dost ve diğerleri, 2022). Süpervizyon alabilecekleri kaynakların olması da destekleyici bir profesyonel kaynak olabilir (Akgul ve diğerleri, 2021). Bu bağlamda, pandemi ve benzeri kriz durumlarında okul psikolojik danışmanlarının deneyimlerini inceleyen araştırmalar, sonraki süreçteki ihtiyaçlarını anlamayı kolaylaştıracaktır.

Bir araştırmada kadın okul psikolojik danışmanlarının, hayatlarında daha fazla sorumluluk ve role sahip olduklarından (ev, çocuk bakımı vb.) dolayı erkek psikolojik danışmanlara göre daha fazla rol karmaşası veya çatışması yaşadıkları bulunmuştur (Bryant ve Constantine, 2006). Yaman ve Arıcı- Özcan’ın (2021) çalışmasında ise anne olan okul psikolojik danışmanlarının sahip oldukları beceriler uyum sağlamada kolaylaştırıcı etkiye sahip olsa da ev ve çocuk bakımı ile ilgili rollerin, olumsuz duygu kontrolü, çocuklarla ilişki çatışmaları, duygusal ve zihinsel yorgunluk gibi sorunların artmasının zorlaştırıcı olduğunu ortaya koyulmuştur. Türkiye’de kadınların psikolojik danışmanlık mesleğinde yaygın olarak görev yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, iş-yaşam dengesi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ev içi sorumluluklar ve yeni duruma uyum sağlama konusundaki deneyimlerinin daha fazla araştırma ile incelenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

5. Sonuç

Pandemi sürecinde görüldüğü üzere, okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerin ruh sağlığına yönelik hizmetleri sürdürmek için esnek, yenilikçi ve çok disiplinli yaklaşımlar benimsemelerinin gerekmektedir. Bu

doğrultuda gerekli bilgi, beceri ve deneyime sahip olmayan okul psikolojik danışmanları için bu gibi kriz durumlarında hizmet sunması daha da stres verici olabilmekte, tükenmişliğe yol açabilmektedir. Pandemi öngörmesi güç ve zor bir deneyim olarak geride kalmış görünse de tüm dünyada kitlesel ya da bölgesel kriz durumlarına hazırlıklı olunması gerektiği anlayışını beraberinde getirdiği söylenebilir. Türkiye’de göç, deprem ve diğer doğal afetler, kazalar sıklıkla yaşandığı için okul psikolojik danışmanları için böyle durumlarda çevrimiçi destek sunmanın bir seçenek haline gelmesi bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Ancak çevrimiçi psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin sunulmasında hem psikolojik danışmanları hem de danışanları/öğrencileri gözetken etik kuralların belirlenmesine ve profesyonel davranış örneklerinin yaygınlaşmasına acil ihtiyaç olduğu aşikardır. Okul psikolojik danışmanlarının pandemideki deneyimlerinden yola çıkarak mesleki ve kişisel-sosyal ihtiyaçlarının belirlenip hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir. Pandemi sonrası uzaktan eğitim hizmetlerinin kullanılmaya devam edeceği öngörülere de göz önünde bulundurulduğunda (Topal ve diğerleri, 2022) internet erişiminin güçlendirilmesi, kaynakların hazırlanması ve fırsat eşitliği yaratılması, teknolojik sorunların giderilmesi, çevrimiçi etkinlikler, kılavuzlar hazırlanması, okul psikolojik danışmanlarının teknoloji kullanımına ilişkin becerilerinin artırılması, daha da önemlisi rol ve sorumlulukların belirlenmiş olması öne çıkan ilk ihtiyaçlar olarak düşünülebilir. Nitekim örgütsel ve idari desteğin tükenmişliği önlediği bilinmektedir (Akgül ve diğerleri, 2021). Öte yandan okul psikolojik danışmanlarının özbakım becerilerinin artırılması ve iyilik hallerini koruyan uygulamaların işe koşulması önemli görünmektedir. Acil durum eylem planı gibi düşünüldüğünde, öğrenci ihtiyaçlarını çevrimiçi ortamda belirleme, uyum sağlama becerilerini güçlendirme, yeni duruma uygun rehberlik hizmetleri planlama ve yürütme ve bu hizmetlerinin etkililiğini değerlendirme çalışmalarının yapılması başlıklarında hazırlık yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, T., Brown, J., & Karch, L. (2021). The personal and professional impact of COVID-19 on school counselors: An exploratory study. *The Interactive Journal of Global Leadership and Learning*, 2(1). <https://doi.org/10.55354/2692-3394.1024>
- Akgül, G., & Atalan Ergin, D. (2022). School counselors' attitude toward online counseling services during the pandemic: The effects of resilience and digital self-efficacy. *Psychology in the Schools*, 59(8), 1672-1685.
- Akten, S. (2007). *Rehber öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Edirne.
- Altun, T. ve Camadan, F. (2013). Rehber öğretmenlerin rehber öğretmen (psikolojik danışman) kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (3), 883-918.
- American School Counselor Association. (2019). *The ASCA national model: A framework for school counseling programs* (4th ed.).
- American School Counselor Association. (2021). ASCA research report: State of the profession 2020. <https://www.schoolcounselor.org/getmedia/bb23299b678d-4bce-8863-cfcb55f7df87/2020-State-of-theProfession.pdf>
- Bardhoshi, G., Schweinle, A., & Duncan, K. (2014). Understanding the Impact of School Factors on School Counselor Burnout: A Mixed-Methods Study. *Professional Counselor*, 4(5), 426-443.
- Bentley, P. G. (2022). Compassion practice as an antidote for compassion fatigue in the era of COVID-19. *The Journal of Humanistic Counseling*, 61(1), 58-73.
- Brooks, S. K. et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *Lancet* 395, 912-920
- Büyükcura, E. & Filiz, S. (2022). Covid-19 sürecinde yaşananlara ilişkin psikolojik danışman görüşleri. *TEBD*, 20(1), 166-198. <https://doi.org/10.37217/tebd.1031571>
- Can, E., & Nikolayidis, U. (2023). Kriz durumlarında okul rehberlik hizmetleri: Covid-19 pandemisinin yansımaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 1581-1606
- Erdur-Baker, Ö. ve Çetinkaya, E. (2007). Etik: Davranışta kırılma noktası. İçinde Özyürek, R., F. Korkut Owen ve D. Owen (Ed.), *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik, meslekleşme sürecinde ilerlemeler*, (ss. 163-182), Cilt 1. Ankara: Nobel Yayın.
- Eşici, H., Ayaz, A., Yetim, D., Yastı, S.Ç., & Bedir, N. (2021). Teachers in COVID-19 period: Psychological effects, practices and career needs.

- Turkish Journal of Education*, 10(2), 157-177. <https://doi.org/10.19128/turje.855185>
- Farber, B. A. (1990). Burnout in psychotherapists: Incidence, types, and trends. *Psychotherapy in Private Practice*, 8(1), 35-44.
- Yüksel-Şahin, F. (2008). Ortaöğretimdeki öğrenci görüşlerine göre psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2). Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Hamamcı, Z., Murat, M. ve Çoban, A.E. (2004). Gaziantep'teki okullarda çalışan psikolojik danışmanların mesleki sorunlarının incelenmesi. 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Malatya
- Kaplan, E. ve Şentürk, Ş. (2022). Uzaktan eğitim sürecindeki okul rehberlik ve psikolojik danışma programlarının öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(13), 436-460, DOI: 10.57135/jier.1169210
- Kaufman, K. R., Petkova, E., Bhui, K. S. & Schulze, T. G. (2020). A global needs assessment in times of a global crisis: world psychiatry response to the COVID-19 pandemic. *BJPsych Open* 6, e48
- Khan, K. S., Mamun, M. A., Griffiths, M. D., & Ullah, I. (2022). The mental health impact of the COVID-19 pandemic across different cohorts. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20(1), 380-386.
- Kuş, M., & Aydin, M. K. (2022). Teachers' views on guidance and counseling services at schools during the COVID-19 Pandemic: Challenges and opportunities. *Education Quarterly Reviews*, 5(3), 9-18.
- Lambie, G. (2007). The contribution of ego development level to burnout in school counselors: Implications for professional school counselors. *Journal of Counseling and Development*, 85, 82-88
- Liberati A, Altman DG, Tetzlaff J, et al. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: Explanation and elaboration. *PLoS Med.*, 6(7):e1000100.
- Litam, S. D. A., Ausloos, C. D., & Harrichand, J. J. (2021). Stress and resilience among professional counselors during the COVID-19 pandemic. *Journal of Counseling & Development*, 99(4), 384-395.
- Mohan, G., McCoy, S., Carroll, E., Mihut, G., Lyons, S. ve Domhnaill, C. M. (2020). *Learning for all? Second-level education in Ireland during COVID-19*. ESRI Survey and Statistical Report Series Number 92. https://www.researchgate.net/profile/Selina-Mccoy/publication/342453663_Learning_For_All_Second-Level_Education_in_Ireland_During_COVID19/links/5ef52ec4458515505072782b/Learning-For-All-Second-Level-Education-in-Ireland-During-COVID-19.pdf adresinden erişildi.

- Moyer, M. (2011). Effects of Non-Guidance Activities, Supervision, and Student-to-Counselor Ratios on School Counselor Burnout. *Journal of School Counseling, 9*(5), 1-31
- Sandhu, T., & Singh, H. (2021). Counselor Burnout during COVID-19: Predictive Role of Cognitive Emotion Regulation. *Indian Journal of Positive Psychology, 12*(3), 258-262.
- Yaman, N., & Arici-Ozcan, N. (2021). Motherhood as a school psychological counselor during Coronavirus disease outbreak. *European Journal of Educational Research, 10*(3), 1039-1050. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.3.1039>
- Nochaiwong, S., Ruengorn, C., Thavorn, K., Hutton, B., Awiphan, R., Phosuya, C., ... & Wongpakaran, T. (2021). Global prevalence of mental health issues among the general population during the coronavirus disease-2019 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Scientific reports, 11*(1), 1-18.
- Özdoğan, A. Ç., & Berkant, H. G. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(1), 13-43.
- Öztan Ulusoy, Y. & Cihangül, N. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde psikolojik danışmanların krize müdahale deneyimlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi, 1*(1), 195-231.
- Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD et al (2021) The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ, 772*:n71.
- Polat, M. A., Işıktaş, E., & Tatlı, C. (2022). Okul psikolojik danışmanları ve öğretmenlerin teknostres tahminlerinde örgütsel sinizm ve Covid-19 kaygısının rolü, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*(6), 1-13. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1116970>
- Rangka, I.B., Ramli, M., & Prasetyaningtyas, W.E. (2022). First attempt to evaluate of burnout among school counselors after lifting pandemic rules in Indonesia. *Konselor, 11*(2), 43-50, DOI: 10.24036/02022112119738-000
- Sandhu, T., & Singh, H. (2021). Counselor Burnout during COVID-19: Predictive Role of Cognitive Emotion Regulation. *Indian Journal of Positive Psychology, 12*(3), 258-262.
- Savaş, A. C., & Hamamcı, Z. (2010). Okullarda rehberlik hizmetlerinin internet üzerinden yürütülmesine ilişkin veli, öğrenci ve psikolojik danışmanların görüşlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27*, 147- 148.
- Savitz-Romer, M., Rowan-Kenyon, H. T., Nicola, T. P., Alexander, E., & Carroll, S. (2021). When the Kids Are Not Alright: School Counseling in the Time of COVID-19. *Aera Open, 7*(1), 1-6.

- Strear, M., Duffy, H., & Sunde, A. (2021). When Schools Go Dark, School Counselors Shine: School Counseling during a Global Pandemic. Brief. *American Institutes for Research*.
- Szilagyi, A. (2021). Stress and burnout for helping professionals. Counselors navigating the COVID pandemic. *Journal of Educational Sciences & Psychology*, 11(2).128-134
- Tanrıkulu, İ. (2009). Counselors-in-training students' attitudes towards online counseling. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 785- 788. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.sbspro.2009.01.140>
- Uğur, A. & Sarı, T. (2022). Covid-19 salgın döneminde okul psikolojik danışmanlarında travma sonrası büyüme: Bilinçli farkındalık ve acının dönüştürücü gücünün rolü. *Humanistic Perspective*, 4(2), 227-248.

